

دکتر محمدحسین ساعی عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی:

هیأت مذهبی مؤثرترین نهاد وسازمان فرهنگی هستند

هیأت‌های مذهبی به عنوان یکی از نهادهای فرهنگی در روزهایی که کشور آماج تهاجم فرهنگی قرار دارد نقش مهمی در مقابله با این پدیده شوم دارند. کارکرد اصلی هیأت‌ها امروز فراتر از اقامه عزا است. نقش بی‌بدیل هیأت‌ها در مسائل مختلف سیاسی و اجتماعی قابل انکار نیست. در دفاع از حرم اهل بیت و مقابله با ویروس کرونا و یاری به کادر درمان هیأت‌های مذهبی پیشقدم بودند. به اعتقاد برخی استادان و جامعه‌شناسان، هیأت‌های مذهبی به عنوان یکی از نهادهای فرهنگی می‌توانند نقش مهمی در همبستگی فرهنگی و فعالیت‌های اجتماعی داشته باشند. در گفت‌وگو با دکتر محمدحسین ساعی عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی و رئیس دانشگاه سوره، کارکردهای اصلی فرهنگی هیأت‌های مذهبی و نقش آنها در همبستگی و هدایت فرهنگی و جایگاه آنها به عنوان یک رسانه را بررسی کردیم

❖ به اعتقاد شما به عنوان یکی از اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی اساساً می‌توان به هیأت‌های مذهبی به عنوان یک پدیده فرهنگی یا یکی از نهادهای فرهنگی نگاه کرد؟

به اعتقاد من هیأت‌های مذهبی یکی از مؤثرترین و بومی‌ترین نهادها و سازمان‌های فرهنگی هستند. جایی که فرهنگ در آن بازتولید می‌شود و مناسک فرهنگی به معنای رفتارهای تکرار شونده که معنای ویژه‌ای را در انسان درونی می‌کنند، در آن متجلی می‌شود. برای مناسک می‌توان مثال‌هایی بیان کرد؛ مثلاً زبان مناسکی است که ما دائماً تکرار می‌کنیم که درونی شود یا مثل لباس پوشیدن که مرتب در یک مناسک فرهنگی، آن را تکرار می‌کنیم تا فرمی از لباس پوشیدن را درونی کنیم. دلیل مانایی هر فرهنگ، همین مناسک فرهنگی است. حال اگر فرهنگ ما دچار آسیب شده به این دلیل است که بخش‌ها، دستگاه‌ها و اقشاری در نظام فرهنگی ما وجود دارند که مناسکی را خارج از این اتمسفر فرهنگ ایران اسلامی وارد و آن را بازتولید می‌کنند. اما هیأت‌ها توانستند مناسک فرهنگ خودمان را در یک وضعیت قدرتمندی برای ما ایجاد کنند و از این جهت، حتی بدون جهت‌گیری ایدئولوژیک، برای هر فرهنگی با ارزش هستند و شاید تنها نهاد یا جزو معدود نهادی باشند که تقریباً فقط در مسیر مناسک فرهنگ عمومی خودمان عمل می‌کنند و بازخورد یا بازتابی برای نمایندگی مناسک خارج از فرهنگ بومی کشورمان ندارند.

شاید برخی به بعضی موارد پیش آمده در برخی هیأت‌های محدود اشاره کنند که اتفاقاً فراگیر نشده است. مثل برخی شعرها، آهنگ‌ها و ملودی‌ها و بگویند که اینها نوعی واگرایی از فرهنگ خودی است که البته ممکن است ۵ یا ۱۰ درصد در این اقیانوس عظیم، اتفاق بیفتد اما اصل جریان بزرگ کاملاً مربوط به فرهنگ بومی ما و تکرار و بازنمایی آن است که بالطبع برای ما قدرت نرم ایجاد کرده و بهترین مسیر برای زمینه‌سازی حل مشکلات و همگرایی در سطح بالای فرهنگی و همبستگی ایجاد می‌کند و بستر مناسبی است برای همه اتفاق‌های گره‌گشایی که در حوزه‌های دیگر می‌افتد.

❖ به عنوان یکی از اعضای شورای انقلاب فرهنگی نگاه اعضای این شورا به هیأت چگونه است و آیا آن را به عنوان یک مقوله و ظرفیت فرهنگی قبول دارند یا فقط

مراکز و محافل رسمی را به عنوان یک عنصر فرهنگی قبول دارند؟

البته من به نمایندگی از جمع صحبت نمی‌کنم اما نظر شخصی خودم را اعلام کردم و تا جایی که می‌دانم نظر بقیه اعضای شورای انقلاب فرهنگی به هیأت‌های عزاداری هم همین است. بسیاری از اعضای شورا در هیأت‌ها و در بحث اجرا یا برنامه‌ریزی آنها مشارکت شخصی دارند و به اصطلاح خودشان هیأتی هستند. ولی اگر فرض کنیم در مصوبات شورا ورود کمتری در این حوزه داشتیم یکی از دلایل این است که معمولاً در کشور ما تا مسأله‌ای بحرانی نشود در دستور کار قرار نمی‌گیرد. لذا چون ما مسأله‌ای بحرانی در این زمینه نداشتیم و در هیأت‌ها نمی‌دیدیم به همین دلیل در بین موضوعات سیاستگذاری فرهنگی قرار نگرفته است. تلقی بر این بود اتفاق‌هایی که آنجا می‌افتد مناسب است و هدایتگری‌های درونی و تسهیل‌گری‌های درونی خودشان این امکان را داراست که اگر مشکلات کوچکی هم وجود داشته باشد، خودش رفع کند.

شهید مطهری در کتاب حماسه حسینی انتقادات جدی‌ای به برخی هیأت‌های زمان خودش مطرح کرده بود. به دوستان می‌گفتم این کتاب را بخوانید، این کتاب ۶۰ سال قبل نوشته شده است و در این نیم قرن تقریباً عموم مطالب و انتقادهایی که شهید مطهری وارد می‌دانستند طی یک روند معقول و درونی خود هیأت حل شده و ما دیگر این مشکلات را نمی‌بینیم. مثلاً در دوره‌ای رگه‌هایی از دوری از نگاه فقه‌ای یا منطق اجتهاد به عنوان هسته مرکزی تشیع، در برخی هیأت‌ها دیده شد؛ ولی در فرایندی کاملاً درونی حل شد چون خود سیستم هیأت‌ها بر اساس تقوا شکل می‌گیرد.

شاید گاهی اوقات انتقادهایی به بعضی اشعار و موسیقی یا حرکات در هیأت‌ها وارد باشد اما این سازوکار و جریان مواجی که در هیأت‌ها وجود دارد وقتی ببیند حرکاتی خارج از بنیانش است آن را بدون اینکه جنجال و حاشیه‌ای ایجاد شود اصلاح می‌کند. البته این حاشیه‌ها توسط کسانی که هیچ نسبتی با هیأت ندارند ایجاد می‌شود. به نظر من اشکال هیأت‌ها از خیلی بخش‌ها و نهادهای دیگر جامعه ما کمتر است. مدلی که در

هیأت‌ها چه به لحاظ اجرا و مشارکت دادن مردم و چه به لحاظ ایجاد انگیزه و کار فرهنگی است بسیار ارزشمند است. در وقایعی مثل تعرض به حرم اهل

بیت(ع) همین بچه‌های هیأت برای دفاع از حرم می‌روند. لذا وقتی این نقشه را نگاه می‌کنیم احساس می‌کنیم کم اشکال‌ترین سازمان فرهنگی کشورمان در حال حاضر باشد. نکته مهم دیگر این است که چنین نهادی و مدلی مشابه آن هم در کشورهای دیگر و حتی کشورهای اسلامی دیگر نیز وجود ندارد.

❖ به عنوان متخصص رسانه، هیأت‌ها چقدر می‌توانند نقش رسانه‌ای داشته باشند و آیا می‌توان رسانه‌ای جایگزین هیأت معرفی کرد؟

اگر رسانه را به معنای عام در نظر بگیریم می‌توان گفت هیأت، خودش یک رسانه تمام و کامل است. فضایی است که ارتباطات نسبتاً بلندمدتی در آن اتفاق می‌افتد و خبررسانی و تبادل نظر و گفت‌وگو در آن به بالاترین شکل انجام می‌شود. به طور مثال در زمان انتخابات بچه‌های هیأت با هم گفت‌وگو می‌کنند که به چه کسی رأی بدهیم یا جریان‌های مختلف سیاسی را نقد می‌کنند. فضای نسبتاً آزادی در این گفتمان‌ها وجود دارد و شاید چنین فضایی را جای دیگری نبینیم. نظام خبررسانی و تحلیلی تا مباحث آموزشی همه اینها را در هیأت می‌بینید. همه اینها به مثابه رسانه خاص و با مختصات منحصر به فرد خود در کشور عمل می‌کند. شاید در خیلی از مسائل که شاید در نگاه اول، ارتباطی هم به هیأت نداشته باشند مثل سلامت، وقتی وارد می‌شوند اتفاق‌های خوبی می‌افتد. هر اتفاقی که در دنیای خارج می‌افتد حتماً نظام رسانه‌ای پشت آن است و مجموعه‌ای از رویداد‌های اجتماعی حتماً پشتوانه رسانه‌ای، چه برای خود افراد داخل هیأت و چه خارج از هیأت دارند و این خیلی مهم هستند.

❖ کارکرد هیأت را جدای از محررم در جامعه چطور می‌بینید و افراد شاخصی مثل حاج محمود کریمی یا افراد دیگر چقدر در هدایت فرهنگی نقش دارند و آیا تا امروز موفق بودند یا خیر؟

من هیأت را فقط یک سازمان مردم نهاد برای اتفاق محدود به لحاظ موضوعی، زمانی و مکانی نمی‌بینم بلکه به عنوان یک هسته تشکیل دهنده یک اجتماع می‌بینم. هیأت یک سلول برای تشکیل اجتماع و هسته‌ای برای اقدامات اجتماعی در همه حوزه‌ها است. هیچ جنبه‌ای از فعالیت‌های اجتماعی نبوده که هیأت در آن نقش نداشته باشد. مسائل نظامی، سیاسی، اقتصادی، خیریه و کمک به نیازمندان از کارکردهای اصلی هیأت است. از القای فضای دینی که اصل هدف تشکیل هیأت است تا همیاری کادر درمان و مقابله با ویروس کرونا و تشکیل خانواده و ترویج از دواج نقش دارند. هیچ بعدی از ابعاد اجتماعی را در ۹۰ سال اخیر نمی‌بینیم که هیأت‌ها در آن ورود نداشته باشند. ما باید ممنون کسانی باشیم که این پرچم را بلند کردند - بویژه جا دارد از مرحوم آیت‌الله شاه‌آبادی یاد کنیم که بنیانگذار موج جدید هیأت در کشورمان بودند - که هر کدام قلعه افتخار برای فعالیت هیأت‌ها هستند. به همت این عزیزان نسل‌های بعدی تربیت شدند و با قدرت آمدند. پیرغلامان، مداحان و هیأت دارها توانستند ارتباط نسلی قدرتمندی را در سخت‌ترین دوران تهاجم فرهنگی علیه این کشور، ایجاد کنند.

